

II. MATERIAŁY Z KURSU:

Janina Świerzyńska

Instytuty Świeckie - dzieje i stan aktualny

I. DZIEJE INSTYTUTÓW ŚWIECKICH W ŚWIECIE

W każdym okresie życia Kościoła, od najdawniejszych czasów, powstawały inicjatywy zmierzające do podejmowania różnych misji ewangelizacyjnych odpowiadających potrzebom danej chwili. Inicjatywy te, wzbudzone przez Ducha Świętego za pośrednictwem ludzi wybranych przez Boga, powstawały i poddawane były próbie życia.

Z jednej strony pojawiali się w różnych momentach historii chrześcijaństwa, ludzie przynagleni wymaganiami miłości i apostołstwa, obdarzeni jakimś nowym charyzmatem, którzy tworzyli nowe formy życia i byli zaangażowani w ich realizację. Z drugiej strony Magisterium Kościoła rozeznające, czuwające i biorące odpowiedzialność za określoną formę poświęcenia się ludzi Bogu, obserwujące ich aktywność, skutki i owoce oraz starające się rozpoznać, czy są one zgodne z Ewangelią i pochodzą od Ducha Świętego. Dopiero po długim okresie próby mogła nastąpić aprobata danego sposobu życia, aprobata na mocy mandatu, jaki Kościół (papież i biskupi) otrzymał od Chrystusa, potwierdzająca autentyczność ducha, który wzbudził dany zakon czy Instytut. Aprobata ta dawała gwarancję, że członkowie są na właściwej drodze i chroniła przed niebezpieczeństwem ewentualnej dewiacji.

Zalążki życia poświęconego Bogu, a przeżywanego w świecie, we własnym środowisku, pojawiały się już w trzech pierwszych wiekach. Trzeba tu nawiązać do pierwotnych gmin chrześcijańskich gdzie istniały grupy osób świeckich naśladowujących życie Chrystusa. Byli to niektórzy z apostołów i ich uczniowie. Później byli to tzw. asceci, wdowy i pobożne dziewice poświęcone Bogu, które swoją profesję składały na ręce biskupa wobec gminy. W IV i V wieku ten rodzaj życia zanikał na korzyść powstającego klasztorowego życia wspólnotowego.

W wieku XII i XIII oprócz dalszego rozwoju życia zakonnego, powstają też wspólnoty skupiające ludzi świeckich żyjących według rad ewangelicznych, a zorganizowane one były na wzór zakonów. W XIV i XV wieku wspólnoty takie skupiały zarówno świeckich jak i duchownych, którzy zajmowali się nauczaniem młodzieży, kopiowaniem rękopisów dzieł religijnych. ¹

Wiek XVI, cechujący się przemianami społecznymi, politycznymi i prądami takimi jak ateizm, antyklerykalizm, mentalność materialistyczna, poglądem, że zdobycze nauki i techniki nie dają się pogodzić z wiarą, przyczynił się do tego, że zaczęły pojawiać się próby stowarzyszenia osób poświęconych Bogu i żyjących we własnych rodzinach.

W tym to czasie św. Aniela Merici (1474-1540), wobec wyłaniających się nowych potrzeb apostołstwa świeckich, zawiązuje stowarzyszenie, które w 1536 roku papież Paweł III eryguje (bullą Regimini Universalis Ecclesiae) jako towarzystwo św. Urszuli, zaliczając je do form życia konsekrowanego, którego członki nie żyły w świecie. Było ono formą życia najbardziej zbliżoną do dzisiejszych Instytutów Świeckich. Ale wkrótce po jej śmierci stowarzyszenie to przybrało formę zakonną (obecnie SS Urszulanki), bo ani władze kościelne, ani struktury społeczne nie pozwalały na taką formę życia kobiet, które mogły być niezależne i samodzielne. Było to wówczas nie do pomyślenia.

Wiek XVIII i XIX przynosi Europie falę prześladowań i kasatę zakonów. Powoduje to konieczność zaniechania tradycyjnych form życia zakonnego i potrzebę dawania świadectwa wiary i apostołskiej działalności przez świeckiego chrześcijanina.

Życie szło naprzód i zanim powołanie Instytutów Świeckich zostało określone doktrynalnie, było najpierw żywym świadectwem wiary. I tak na przełomie XVIII i XIX wieku powstawały stowarzyszenia we Francji: w Paryżu (1791) O. Piotr Cloriviér, jezuita, próbował przystosować życie zakonne do warunków świeckich. Założył też wspólnotę kapłańską,

kóra przetrwała do dzisiaj jako Stowarzyszenie Serca Jezusa erygowane jako Instytut w 1952 r. Wspólnota kobiet z czasem została przekształcona w zgromadzenie zakonne. ² W Marsylii nieco później powstaje Union Caritas Christi (od 1955 r. istnieje jako Instytut na prawie papieskim i skupia członków na 5 kontynentach w 40 krajach). Jej współzałożycielem jest O. J. M. Perrin, dominikanin. W Hiszpanii powstają Instytut Tereziński i Opus Dei. Trudno nie wspomnieć o Niemczech, gdzie pallotyń O. Józef Kantenich założył ruch pod nazwą Schönstatt. Z ruchu tego wyłoniło się kilka Instytutów m.in. późniejszy Instytut Sióstr Mari z Schönstatt. Trzy z nich zostały zatwierdzone na prawie papieskim w 1994 r. ³ We Włoszech, w Mediolanie O. Gemelli zakłada wspólnotę świecką Misjonarki Królestwa Chrystusa, która przekształciła się w Instytut, zatwierdzony na prawie papieskim już w 1948 r.

Droga Instytutów Świeckich była bardzo trudna. Miały one swoją prawdziwą naturę i misję ukazać we współczesnym świecie i Kościele. Pierwsze próby napotykały na ogromne trudności, gdyż projekt pogodzenia poświęcenia się Bogu przez profesję rad ewangelicznych ze stanem świeckim wydawał się nie do zrealizowania. Terminy: "świecki" i "poświęcony Bogu", zdawały się wzajemnie wykluczać. Stąd niektórzy świeccy zwracali się w końcu ku formom zakonnym, inni, chcąc pozostać świeckimi ale w formie prawnie uporządkowanej, opierali się na zakonach tworząc tzw. Trzecie Zakony ze ślubami. Brak było wówczas odpowiednich uregulowań w prawodawstwie kościelnym.

Małym krokiem naprzód ze strony Kościoła był dekret Ecclesia Catholica, wydany w 1889 r. przez papieża Leona XIII. Zezwalał on bowiem na zatwierdzanie, pod jurysdykcją biskupa, pobożnych stowarzyszeń, których członkowie żyjący w świecie, mogli prywatnie zobowiązywać się do zachowania rad ewangelicznych. Nie ma tu jednak jeszcze mowy o konsekracji.

Powoli jednak zaczyna zarysowywać się nowy ideał: poświęcenie się Bogu i pozostanie w świecie, aby tu apostołować i pracować dla Królestwa Chrystusa. Zaczęło się więc precyzować jasno to, co dzisiaj nazywa się "charyzmatem Instytutów Świeckich": poświęcenie się Bogu, świeckość i apostołstwo.

Wielkim orędownikiem Instytutów Świeckich jako takich, okazał się - już wspomniany - Włoch, urodzony w Mediolanie (1878-1959), O. Edward Augustyn Gemelli, franciszkanin. Za zgodą papieża Piusa XI zwołał on w Szwajcarii w Saint Gallo zjazd przełożonych i założycieli 20 zrzeszeń ludzi świeckich poświęconych Bogu. Uczestnicy, pochodzący z różnych krajów, uzgodnili, że zwrócą się do Stolicy Świętej z prośbą, o prawne uznanie takich stowarzyszeń. Ponieważ wymagało to gruntownych studiów ze strony Stolicy Apostolskiej, O. Gemelli przesał do Kongregacji Soborowej pismo (tzw. Szkic historyczno - prawniczo - kanoniczny o stowarzyszeniach ludzi świeckich poświęconych Bogu dla apostołowania wśród świata). Pismo to zostało przekazane Ojcu Świętemu Piusowi XII w r. 1939 (Pius XI zmarł w lutym 1939). Niestety, zostało ono wycofane nakazem Świętego Oficjum. Nie można się temu dziwić, bo -jak powiedział Kardynał Ildebrando Antoniutti w roku 1970, a więc 30 lat później, na Międzynarodowym Spotkaniu Instytutów Świeckich - "każda nowość w Kościele jak z jednej strony budzi nadzieję i entuzjazm, tak z drugiej strony powoduje nieufność i rezerwę" ⁴. I tak było też z Instytutami Zakonnymi, a w tym wypadku trzeba było odpowiednio wyrazić nową formę życia konsekrowanego przy użyciu starych kategorii kanonicznych.

Papież Pius XII w 1941 r. powierzył zbadanie problemów dotyczących Instytutów Świeckich trzem Kongregacjom rzymskim: Kongregacji Świętego Oficjum, Kongregacji Soborowej i Kongregacji dla spraw Zakonów (przemianowanej przez Pawła VI w 1967 r. na Świętą Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich, a w 1988 r. na Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego). Wynikiem tych żmudnych studiów prowadzonych głównie przez Sekretarza O. Arkadiusza Larraona, jest promulgowana 2 II 1947 r. przez papieża Piusa XII konstytucja apostolska Provida Mater Ecclesia. Jest ona prawnym aktem dającym miejsce w Kościele nowym formom życia konsekrowanego wśród świata, instytutom o nazwie "Instytuty Świeckie". Aby zapewnić, że konsekracja w Instytutach Świeckich jest pełna i autentyczna, mówi się w Konstytucji, że jest "jakby zakonna". A w dokumencie Lex peculiaris dołączonym do Konstytucji jest powiedziane, że

"nie wymaga się od wszystkich członków życia wspólnego", ale mówi się o konieczności posiadania wspólnych domów. To tłumaczyło fakt, że tylko niektóre Stowarzyszenia świeckich poświęconych Bogu prosiły o zatwierdzenie ich jako Instytuty Świeckie. Inne natomiast czekały, obawiając się, że do potrzeb życia świeckiego będzie istniała konieczność dostosowywania życia zakonnego i obawiały się też pozostawania zależnymi od Kongregacji do spraw Zakonów.

Już w marcu 1948 r. Papież Pius XII wydaje Motu proprio Primo feliciter, w którym mówi się o obowiązku zachowywania w Instytutach Świeckich tego, co jest właściwe dla życia świeckiego. A w rok później ogłasza instrukcję Cum sanctissimus, będącą jakby oficjalnym komentarzem do dyrektyw przeznaczonych dla Instytutów Świeckich, a zwłaszcza do procedury ich zatwierdzania. Przewiduje też możliwość zrzeszania przez Instytuty Świeckie innych członków, obecnie zwanych stowarzyszonymi.

Świeckość została uznana jako element istotny istnienia Instytutów Świeckich, chociaż nadal pozostawała trudność w pogodzeniu pełnej świeckości z pełną konsekracją. Zapewne dlatego, że od tysiąca lat przyzwyczajano się do identyfikowania poświęcenia się Bogu przez śluby z życiem zakonnym. Wprost pisze ks. Chmielewski że "te fundamentalne dokumenty naznaczone są silną tendencją do ujmowania Instytutów Świeckich w perspektywie zakonnej, choć podkreślają, że duchowość osób konsekrowanych w świecie istotnie różni się od duchowości zakonnej" 5.

Ale już na podstawie tych pierwszych wypowiedzi Magisterium Kościoła dotyczących Instytutów Świeckich można powiedzieć, że w sposób oficjalny została uznana nowa forma życia konsekrowanego, a nauka II Soboru Watykańskiego jeszcze dobitniej to potwierdziła i wyjaśniła. Soborowy dekret Perfectae caritatis - Dążenie do miłości doskonałej drogą rad ewangelicznych jest znany jako Dekret o odnowie życia zakonnego (26 X 1965). W nr. 11 poświęconym Instytutom Świeckim czytamy: "Instytuty Świeckie, choć nie są Instytutami Zakonnymi, podejmują jednak prawdziwą i pełną profesję rad ewangelicznych w świecie, uznaną przez Kościół". Ponieważ w dekrecie Apostolicam actuositatem - o apostołstwie świeckich, (18 XI 1965) - nie zostały wzmiankowane Instytuty Świeckie, powstałe dla apostołstwa świeckiego wśród świata, niektórzy powątpiewali co do świeckości ich członków. Zaś Lumen gentium Konstytucja dogmatyczna o Kościele (21 XI 1964) - w art. 31 stwierdza, że świeccy nie są ani kapłanami, ani zakonnikami: "pod nazwą, świeckich rozumie się tutaj wszystkich wiernych chrześcijan nie będących członkami stanu kapłańskiego i stanu zakonnego prawnie ustanowionego w Kościele...". Tak samo określa świeckich posynodalna adhortacja apostolska Christifideles laici - O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim 11 (30 XII 1988) (art. 9).

W 1983 r. papież Jan Paweł II promulguje Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego jako ostatni dokument Soboru Watykańskiego II. W księdze II poświęconej Instytutom Życia Konsekrowanego, w części III, zatytułowanej Instytuty Świeckie, w kanonach 710-730 określa je następująco: "Instytut Świecki jest Instytutem Życia Konsekrowanego, w którym wierni żyjący w świecie dążą do doskonałej miłości i starają się przyczynić do uświęcenia świata, zwłaszcza od wewnątrz" (kan. 710). Następne kanony mówią o obowiązkach członków Instytutów Świeckich, warunkach dopuszczenia, wydaleniach itd.

I wreszcie wspaniała posynodalna adhortacja apostolska Vita consecrata Ojca Świętego Jana Pawła II (do Biskupów i Duchowieństwa, do Zakonów i Zgromadzeń zakonnych, do Stowarzyszeń życia apostolskiego, do Instytutów Świeckich oraz do wszystkich wiernych o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie) z dnia 25 III 1996 r. Proces jej powstawania trwał cztery lata, poczynszy od ogłoszenia przez Ojca Świętego tematu IX Sesji nadzwyczajnej Synodu Biskupów (31 XII 1991) aż do opublikowania treści adhortacji (25 III 1996). Biuro prasowe Watykanu podało zaraz na początku do publicznej wiadomości temat Adhortacji jako: "życie zakonne i jego misja w Kościele i w świecie" i błąd ten skorygował sam Papież w przemówieniu do duchowieństwa w bazylice św. Piotra (2 II 1992), mówiąc, że chodzi o "życie konsekrowane", a nie "zakonne". (To samo w Instrumentum laboris, 1994.)

W adhortacji tej Instytuty Świeckie są wymieniane kilkanaście razy w różnych paragrafach.

Natomiast paragraf 10 pt. Instytuty Świeckie poświęcony jest im w całości dając obszerną i bogatą, definicję tożsamości Instytutów Świeckich. W par. 32 czytamy zaś: "W szczególny sposób służą nadejściu Królestwa Bożego osoby konsekrowane w Instytutach Świeckich, które łączą w swojej syntezie wartości konsekracji i świeckości". Ojciec święty zachęca też konferencje Instytutów Świeckich, aby "starały się utrzymywać jak najczęstsze i regularne kontakty z Kongregacją ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, wyrażając przez to swą komuniję ze Stolicą Apostolską" (par. 53). Członkowie Instytutów Świeckich obecni we wszystkich zakątkach ziemi mają, "szczególne i niezwykle możliwości skutecznej działalności apostolskiej", (par. 78).

Szczególnie wezwani są oni "do podjęcia pracy w państwowych strukturach edukacji" (par. 97), oraz do obecności w świecie środków społecznego przekazu "włączając się aktywnie... w religijną formację osób kierujących publicznymi prywatnymi środkami przekazu... i przyczyniać się do podnoszenia poziomu programów przez treści zgodne z prawem moralnym i bogate w wartości humanistyczne i chrześcijańskie" (99).

Kościół wypowiadał się na temat Instytutów Świeckich wiele razy. Począwszy od Provida Mater Ecclesiae (1947) Piusa XII poprzez dokumenty Soboru Watykańskiego II (1962-1965), wypowiedzi Pawła VI do I Światowego Kongresu Instytutów Świeckich (26 IX 1970 w Rzymie), do I Zgromadzenia Odpowiedzialnych Generalnych (2 IX 1972 w Rzymie) i do II Zgromadzenia Odpowiedzialnych Generalnych (25 VII 1976 w Castel Gandolfo). Jan Paweł II wypowiadał się 28 VIII 1980 r. do II Światowego Kongresu I.Ś. Następny - III Światowy Kongres - odbył się 28 VIII 1984; IV - 26 VIII 1988 w Castel Gandolfo; V - 27 VII 1992 w Rzymie; VI - 20 VIII 1996 w Sao Paolo, a VII ma się odbyć w 2000 r. **6**

Od ok. 1970 r. istnieje specjalny organ pod nazwą Światowa Konferencja Instytutów Świeckich, który zrzesza ponad 170 Instytutów Świeckich obejmujących około 40.000 członków.

2. DZIEJE I STAN AKTUALNY W POLSCE.

W Polsce, za prekursora współczesnych form życia świeckiego poświęconego Bogu należy uważać bł. Honorata Koźmińskiego, kapucyna. **7**

Historia zaczyna się tutaj w drugiej połowie XIX w. Wtedy O. Honorat powziął myśl stworzenia zgromadzeń zakonnych, których członkinie miały żyć w świecie po świecku. Tak powstało zgromadzenie sióstr powołane do pracy wychowawczej i oświatowej wśród dzieci młodzieży (1874). Dopiero w 1981 r. zgromadzenie to zostało uznane jako Instytut Świecki na prawie papieskim i istnieje jako Instytut Służebnic Najświętszego Serca Jezusa - Posłanniczek Maryi.

Należy podkreślić, że w Polsce działalność Instytutów Świeckich zaczęła się ujawniać dopiero po 1989 r. - zresztą z wiadomych przyczyn. Pierwszy Kongres Instytutów Świeckich w Polsce odbył się dopiero 25-27 czerwca 1999 r. na Jasnej Górze. Obecnie istnieją, Poradnie Powołaniowe I.Ś. w kilku miastach: Krakowie, Lublinie, Łodzi, Warszawie, Poznaniu, Katowicach, Rzeszowie. Naczelnym organem Instytutów jest Krajowa Konferencja Instytutów Świeckich, która powstała w 1995 r. Jest kościelną, osobą prawną, erygowaną przez Stolicę Apostolską. Ma na celu m. in. organizowanie współpracy między Instytutami, utrzymywanie kontaktów ze Stolicą Apostolską i ze Światową Konferencją I.Ś., organizowanie zjazdów krajowych przedstawicielek I.Ś., różnych kursów (obecnie kończy się dwuletni kurs dla formujących). Redaguje ponadto Biuletyn Dla Boga i świata i tzw. Biblioteczkę KKIŚ.

W maju 1994 r. odbyło się w Nałęczowie pierwsze Spotkanie członków polskich Instytutów Świeckich z Mons. J. J. Dorronsoro - podsekretarzem w Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Drugie takie Spotkanie odbyło się 25-26 X 1997 r. w Choszczówce, gdzie Mons. Dorronsoro mówił o aktualnej sytuacji Instytutów Świeckich. **8** Ponadto swoją refleksją na temat Instytutów Świeckich dzisiaj podzielił się on z okazji wizyty "ad limina" biskupów w Kongregacji w Rzymie. **9**

Mons. Dorronsoro bardzo gorąco apelował do kapłanów, duszpasterzy, ażeby przez

konfesjonał ukazywali taką, drogę ludziom poszukującym głębszego życia wewnętrznego. Mówił też do przedstawicielek I.S. w 1977 r., że jeżeli Instytut zbytnio się zamyka i ogranicza, pojawiają się na zewnątrz inni - różne ruchy kościelne.

Problem dyskrecji sprawia, że bardziej rozwijają się i mają liczniejsze powołania tylko te Instytuty, które mają domy rekolekcyjne (np. Elianum w Czernej), własne siedziby, czy też prowadzą jawne dzieła. Przykładem może tu być choćby Instytut Niepokalanej Matki Kościoła założony przez ks. Blachnickiego, który rozwija jego dzieło: Ruch Światło Życie - Krościenko, Kraków). Instytut Pomocnic Jasnogórskiej Matki Kościoła, założony przez ks. Prymasa Wyszyńskiego, prowadzi grupy Ruchu Pomocników Matki Kościoła i Ruchu Rodzina Rodzin Jest on też zaangażowany w działalność domów rekolekcyjno - wypoczynkowych. Trudno wymienić wszystkich, gdyż w Polsce istnieje około 30 Instytutów Świeckich w tym 17 rodzimych, a 13 pochodzenia zagranicznego. Do rodzimych należą następujące Instytuty: Chrystusa Króla, Chrystusa Króla i Maryi Matki Królowej, Chrystusa Odkupiciela Człowieka, Dzieło Miłosierdzia Bożego, Karmelitański "Elianum", Miłosierdzia Bożego, Misjonarek Chrystusa, Niepokalanej Matki Kościoła, Pomocnic Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła, Przemienienia Pańskiego, Terezański, Służebnic Najświętszego Serca Jezusa - Posłanniczek Maryi, Służebnic Ołtarza, Trójcy Przenajświętszej, Veritas et Caritas, Wynagrodzicielek Serca Jezusa i Maryi, Wspólnota Chrystusa Kapłana, Proroka i Króla. Pochodzenie zagraniczne mają zaś następujące Instytuty: Caritas Christi, Chrystusa Króla, Dominikański z Orleanu, Misjonarek Niepokalanej Ojca Kolbego, Fraternalia Jezus-Caritas, Misjonarek Cierpiących - Chrystus Nadzieja, Misjonarek Królewskość Chrystusa, Misjonarzy Kapłanów Królewskość Chrystusa, Ochotniczek Księdza Bosko, Spigolatrici della Chiesa, Św. Anieli Merici, Unia Kapłańska - Jesus Caritas, Służebnic i Sług Boga Miłosierdzia. Przedstawiają one swoją charakterystykę w książkach: Dla Boga i świata (Kielce, 1993, s.163-196); W sercu świata (Kraków 1999, s. 51-98).

Kościół w świecie ma ogromną misję do spełnienia, a Instytuty Świeckie w chwili obecnej jak i w przyszłości, powinny być przykładem gotowości do jej spełnienia w świecie. W tym świetle można zrozumieć dlaczego Kościół nazywa je "prawdziwie opatrnościowymi", i dlaczego tylu powołanych przez Chrystusa znalazło już w Instytutach Świeckich odpowiedź na swoje gorące pragnienie miłości Chrystusa.

Również dzisiaj wiele osób wstępuje na drogę życia konsekrowanego w Instytutach lub Zgromadzeniach zakonnych działających od dawna w Kościele, który wciąż wzbogaca swoje życie duchowe dzięki ich żywej i owocnej obecności.

Dzisiaj istnieją również w Kościele nowe formy stowarzyszeń osób konsekrowanych, uznane i uregulowane przez prawo kanoniczne. Są nimi przede wszystkim Instytuty Świeckie, w których według Kodeksu prawa kanonicznego "wierni żyjący w świecie dążą do doskonałej miłości i starają się przyczynić do uświęcenia świata, zwłaszcza od wewnątrz". Członkowie tych Instytutów wypełniają obowiązki związane z radami ewangelicznymi, harmonizując je jednak z życiem prowadzonym wśród świeckich zajęć i instytucji. Od wielu lat, jeszcze przed Soborem pojawili się genialni pionierzy tej formy życia konsekrowanego, zewnętrznie przypominającego bardziej życie świeckich niż zakonników. W przypadku niektórych osób wybór tej formy życia podyktowany był koniecznością, ponieważ ze względu na sprawy rodzinne bądź inne przeszkody nie mogli wstąpić do wspólnoty zakonnej, dla wielu innych było to jednak opowiedzenie się po stronie określonego ideału: połączenia autentycznej konsekracji Bogu z powołaniem do życia wśród rzeczywistości świata. Zasługą papieża Piusa XII jest uznanie prawnego charakteru tego rodzaju formy konsekracji w Konstytucji apostolskiej Provida Mater Ecclesia (1947 r.).

JAN PAWEŁ II

Katechezy o Kościele

- Zakonnicy i życie konsekrowane we wspólnocie chrześcijańskiej
- Formy życia konsekrowanego w naszych czasach, 2

